

Kanalska dolina: Identitetne politike med slovensko govorečimi v Italiji

IRENA ŠUMI

Organizirano slovenstvo v Kanalski dolini: kratka zgodovina

Kanalska dolina leži na italijanski strani tromeje med Italijo, Avstrijo in Slovenijo. Dolga je 23 kilometrov in v najširšem delu, na stičišču Trbiža in Žabnic, široka kilometer. Prebivalcev je približno 9000; v 20. stoletju jih ni bilo nikoli več kot 12.000. Dolina, ki je bila ekonomsko zelo obubožan del cesarske avstrijske Koroške, je imela pretežno kmečko slovensko govoreče prebivalstvo in pretežno urbano nemško govorečo populacijo, razmerje med njima pa je bilo vedno za kak tisoč ali poldrugi tisoč ljudi v korist tistih, ki so se šteli za Nemce. Leta 1919 je bila dolina priključena Italiji; italijanizacija je bila po političnem porazu do tedaj elitnega nemštva v letih 1921 in 1922 zelo nagla in uspešna. Višek je dosegla s fašističnimi opcijami med letoma 1938 in 1943, ko se je 60 do 70 odstotkov domačega, tj. nemškega in slovenskega prebivalstva odselilo v rajh, večinoma na področje današnje sosednje avstrijske Koroške. Danes »staroselci« in njihovi potomci nasproti prišlekom iz osrednje in južne Italije predstavljajo približno četrtno prebivalstva; med njimi je potomcev nekdanjih dolinskih Nemcev komaj peščica.

V sedemdesetih letih 20. stoletja, točneje v letu 1976, sta bila v Kanalski dolini ustanovljena tečaja slovenskega knjižnega jezika in slovenskega glasbenega pouka. Ustanovitelja, domačin Salvatore Venosi¹ in tedaj iz Benečije novodošli župnik v Ukvah in Ovčji vasi Mario Gariup,² sta zatem pobudila še vrsto ustanov in akcij, ki so se programsko uravnale k politični uveljavitvi slovenstva v dolini.³ Že

¹ Salvatore Venosi (1938–1996) je bil kulturni delavec, raziskovalec, pedagog in politik, v zadnjem desetletju življenja osrednja osebnost organiziranega političnega slovenstva v Kanalski dolini. Za biografske in bibliografske podatke gl. enkratno publikacijo SKSP (anonimno 1996).

² Župnik Gariup je v faro prišel potem, ko so Ukljani s peticijo od videmskega nadškofa zahtevali slovensko govorečega duhovnika; prejšnji župnik namreč ni znal slovensko (prim. tudi Minnich 1993).

³ Tudi kontinuiteta teh organizacij je bila podobno kot poučevanje slovenščine pre-

v šestdesetih letih je bilo ustanovljeno društvo *Planinka*; v osemdesetih se je širjenje slovenofilskih dejavnosti, predvsem pa organizacij nadaljevalo: ustanovljena sta bila *Slovensko prosvetno društvo Lepi vrh* in *Slovenski klub*, ki pa jima ni bilo usojeno kako daljše delovanje.⁴ V letu 1983 je bil vzpostavljen tudi lokalni sedež *Slovenskega raziskovalnega inštituta* (SLORI), ki ga je od ustanovitve do smrti (1996) vodil Venosi. – *Slovensko kulturno središče Planika* (SKSP) je bilo ustanovljeno v februarju 1997 in je naslednik *Slovenskega kulturnega društva Planika* (SKDP), ki je začelo delovati leta 1993. SKSP je poleg kulturniškega repertoarja SKDP pod svojo streho združilo več dejavnosti: slovensko *Glasbeno šolo Tomaž Holmar*, naslednico prejšnjih glasbenih tečajev pod okriljem tržaške *Glasbene matice*, ki je bila ustanovljena leta 1994, *Sklad za slovensko kulturo Ponce*, ki je bil vzpostavljen leta 1995, in leta 1998 ustanovljeno slovensko knjižnico, imenovano po leta 1996 preminulem Salvatoreju Venosiju.

Konec osemdesetih in začetek devetdesetih let namreč zaznamuje razhod prej enotnega, zelo dejavnega in včasih kar militantnega slovenskega aktivizma v dolini v dve »smeri«: ena, katere duhovni vodja in pobudnik je po splošnem prepričanju med domačini župnik Gariup, se je usmerila v glavnem k negovanju ljudskocerkvenih tradicij – posebej priljubljeno je zborovsko petje tako sakralnega kot tudi ljudskega sporeda – ob hkratnem precejšnjem nacionalističnem ekskluzivizmu: zlasti npr. ta struja vztraja pri razločevalnem, če ne naravnost odklonilnem odnosu do dolinskih Nemcev; potemtakem gre za nekakšen »tradicionalizem« ali politično desničarstvo, čeprav so, nekoliko paradoksalno, njegovi nosilci povsem opustili vsakršna pedagoška prizadevanja v slovenskih kodih,⁵ javno pa trenutno z ničemer ne izpostavljajo svojega slovenstva. Formalizirala pa se je ta struja nedavno,

kinjena po letu 1919; vsaj v Ukvah so pred tem nekatere obstajale, npr. hranilniška in posojilniška zveza, kot navaja npr. Minnich 1993: 107. Novejši vir za zgodovino slovenskih organizacij in ustanov v dolini je tudi Dolhar 1999.

⁴ Prvo društvo od naštetih, *Planinka*, je bilo uradno ustanovljeno in registrirano na okrajnem notariatu, društvo *Lepi vrh*, ki ga je pobudil župnik Gariup, pa ne. Nasprotno pa se npr. *Slovenski klub*, ki je bil uradno registriran, nikoli ni formalno razpustil, temveč so dejavnosti v letu 1989 zaradi notranje blokade v odločanju med člani zamrle. – Vse od šestdesetih let se je ustanavljala in opuščala tudi vrsta slovenskih pevskih zborov.

⁵ Tako je npr. župnik Gariup v letu 1988 opustil slovenski verouk v Ukvah (prim. Šumi in Venosi 1995: 146). – Po prepričanju domačinov je podloženo stališče, ki ga župnik razglaša tudi v kontekstu svojih pridig, da morajo za slovenski jezik, zlasti njegovo domačo različico, skrbeti v družinah sami; izvajanje verouka v italijanščini (češ da otroci tako ali tako ne razumejo slovenščine) tem smislu nekateri Ukljani doživljajo kot moralni pritisk v to smer. – V zvezi s tako ali podobno predstavo o gojenju slovenščine se v krogu slovenskih »tradicionalistov« sporadično pojavljajo tudi mnenja, da bi bilo treba poučevati domače narečje.

v letu 1998, z ustanovitvijo združenja *Don Mario Černet*,⁶ v poznih osemdesetih in v devetdesetih letih jo je označevalo tudi sporadično izhajanje publikacije *Ukve – župnijski vestnik*,⁷ ki jo je izdajal župnik Gariup, in njegova kar obsežna publicistika o dolinskih starožitnostih, lokalni cerkveni zgodovini in podobnem.⁸

Struja, ki sem jo priložnostno poimenovala tradicionalistično, ima za svojo naravnost precejšnjo zgodovino in jo je mogoče vsaj delno označiti za dedinjo manjšinskega političnega sloga sedemdesetih let. Nekakšen začetek organizirane politične prisotnosti slovenstva na lokalnem in pokrajinskem prizorišču je bila namreč ustanovitev *Slovenske liste* ob občinskih volitvah v eni od obeh dolinskih občin, Naborjet-Ovčja vas (druga je občina Trbiž) v letu 1970 (prim. Šumi in Venosi 1995: 89). – Na področju kulturne politike ali politike kulturnega uveljavljanja slovenstva pa njeni začetki segajo nazaj do prvih prizadevanj za uvedbo privatnih tečajev slovenskega jezika, ki jih je še pred začetkom pouka, v letu 1975, zaznamoval spor z lokalnim didaktičnim ravnateljstvom zaradi rabe šolskih prostorov. Spor je imel velik politični naboj, saj je tečaj želel v prostore javne osnovne šole privedi pouk slovenskega jezika prvič po koncu utrakvističnih nemško-slovenskih osnovnih šol, ki jih je ukinila italijanska priključitvena oblast v letu 1921 (prim. Šumi in Venosi 1995: 63sl.; 121sl.). – V tedanjem manjšinskem političnem slogu so predlagatelji tečajev slovenščine sprožili obsežno protestno izjavljanje in demonstracije po vsem slovenskem zamejstvu in »matici« (prim. prav tam, str. 93–94). Na solidarnostnih izjavljanjih in akcijah so v letu 1977 s tečajem povezano dogajanje v Kanalski dolini med drugim označevali, kot je zapisal tržaški Primorski dnevnik,⁹ kot »prerod na skrajnem zahodnem robu slovenskega kulturnega prostora in narodnostnega ozemlja slovenske skupnosti v Italiji«.

Mnenje mnogih domačinov je, da se je nekako v odgovor na tovrstni slovenski nacionalistični aktivizem leta 1980 osnoval *Kanaltaler Kulturverein*, združenje dolinskih izjavljenih Nemcev, ki so v tej

⁶ Društvo se imenuje po žabniškem župniku tega imena, ki je služboval v letih 1962–1984 (prim. Šumi in Venosi 1995: 30).

⁷ V tej publikaciji je prišlo tudi do enostranskega izbruha napetosti med obema »strujama« v politični reprezentanci dolinskega slovenstva, ki jo je zaznamoval precej oster razhod prejšnjih tesnih sodelavcev, Gariupa in Venosija, v letu 1988; ton tega obračunavanja je bil takšen, da je pobudil celo nekaj zasebnih tožb proti izdajatelju Gariupu. – Gre za *Ukve – župnijski vestnik*, ki je zadnjič izšel v letu 1996.

⁸ Gariupovi knjigi, katerih naslova sta indikativna za njuno snov in ton obravnave, sta npr. iz let 1989 in 1998: *I parroci di Ugovizza: 500 anni di vita paesana*, Cividale del Friuli, in *Valbruna: Persone e vicende di un paese delle Alpi Giulie occidentali (Appunti per la storia)*, Cividale del Friuli.

⁹ Z dne 9. marca 1977, str. 6. – Več o tem v Šumi in Venosi 1995: 94.

obliki obnovili neko starejšo politično tradicijo: leta 1886 ustanovljeni *Kanaltaler Schulverein*, ki je bil pomemben lokalni germanofilski dejavnik v okviru bojev za prevlado med slovenskim in nemškim nacionalizmom v zadnjih desetletjih avstrijskega cesarstva.¹⁰ Steinicke (Minnich 1993: 108) namreč meni, da je afero v zvezi z rabo ukljanskih šolskih prostorov za potrebe privatnega slovenskega tečaja mogoče gledati tudi kot kratko repolarizacijo odnosov med skupnostna slovensko in nemško govorečih po vzoru na položaj pred prvo svetovno vojno, saj so slovenski aktivisti poudarjali dejstvo, da nemščina je uvrščena v šolski kurikulum, slovenščina pa ne, kar da ni v nobenem sorazmerju ne z zgodovino ne z aktualnim stanjem. – Tečajji slovenskega jezika so se v letu 1989 iz šolskih prostorov izselili in so potekali najprej v tedaj novih prostorih sedeža SLORI v Ukvah (ki je po letu 1993 tudi sedež SKDP oz. SKSP) in deloma v žabniškem župnišču, po letu 1995 pa izključno v prostorih sedanjega SKSP v Ukvah.

Slovensko kulturno društvo (1993) in Središče (1997) Planika

Druga struja, ki jo je v okviru že omenjenega, leta 1993 ustanovljenega *Slovenskega kulturnega društva Planika* (SKDP) odločilno profiliral in do svoje smrti tudi vodil Salvatore Venosi z nekaj sodelavci, pa je postopoma zavzela radikalno preurejeno držo do vprašanj identitetnih politik in slovenstva v Kanalski dolini, v veliki meri razbremenjeno vsakovrstnih nacionalističnih esencij. Eno od neposrednih spodbud za tako oblikovano stališče so predstavljali sočasni rezultati raziskovalnega spremljanja tečajev slovenskega jezika v Ukvah in Žabnicah, ki so razkrivali jezikovni položaj v neposrednem okolju otrok-tečajnikov, s širjenjem opazovanj pa tudi socialno lego slovenskih kodov in strategije upravljanja z identitetnimi pripisi v različnih dolinskih socialnih področjih in javnostih. Rezultati teh opazovanj so se objavljali več let (Šumi in Venosi 1990, 1993, 1995; Šumi 1996).¹¹ Te preiskave so v dobršni meri slonele na obči zaznavi, ki jo je strokovno prelomno ubesedil ameriški antropolog in preučevalec

¹⁰ Obstajal je vse do leta 1921, ko so italijanske oblasti njegovo dejavnost povsem marginalizirale. Nasprotja med *Schulvereinom* in slovenofilskimi organizacijami in tiskom so tedaj dobila razviden pečat aktualne politične polarizacije levo-desno: proslovensko gibanje se je predstavljalo kot klerikalno, pronemško pa kot »židovsko-liberalno«. – Več o tem v Šumi in Venosi 1995: 55–70.

¹¹ Skozi projekt *Socialna lega slovenskega jezika v Kanalski dolini: Empirična raziskava v družinah slušateljev tečaja slovenskega jezika*, ki je v okviru SLORI potekal v letih 1997, 1998 in 1999, so bile iztočnice iz teh opazovanj še razširjene in aplicirane na način, o katerem sem podrobneje pisala v Šumi 1998, 2000a.

Kanalske doline v osemdesetih letih Robert Gary Minnich (1993), da namreč slovensko govoreči v Kanalski dolini v ogromni večini tega svojega jezikovnega repertoarja ne zaznavajo kot znaka kulturne ali celo politične/nacionalne slovenskosti.

Premisleke o teh razmerjih so v SKDP na začetku leta 1993 kot že nesporno osrednja slovenska organizacija v dolini prevedli v nekaj operativnih vodil za svoje delo, to pa vzdolž določnic, ki jih je Salvatore Venosi v enkratni številki *Informacijskega lista* SKDP očrtal takole:

Kulturno društvo Planika je med tistimi manjšinskimi dejavniki v Italiji, ki hoče k bodočemu zakonsko zaščitenemu sožitju v Videmski pokrajini¹² aktivno prispevati. Lahko bi torej rekli, da smo med tistimi, ki bodoče sožitje že sprejemajo kot stvarnost. Pri tem pa nas vodi nekaj kratkih, a jasnih načel: nikogar ne silimo, da bi se štel za Slovenca, spoštujemo vsako tovrstno izbiro, toda verjamemo, da imajo Slovenci v Kanalski dolini vso pravico do obstoja. Vemo in verjamemo, da različnost bogati, enoličnost in enoumje pa duši in poneumlja. Znanja o slovenski zgodovini, jeziku in kulturi pa ne ponujamo le Slovencem, temveč tudi vsem našim sodolincem, Italijanom, Nemcem, Furlanom, Rezijanom ... Edino znanje in razumevanje sta namreč ključ do dejavnega, plodnega sožitja, ki lahko zagotavljata negovanje in ohranjanje našega edinstvenega življenjskega utripa: ta pa nikoli v zgodovini doline ni bil enojezičen in enokulturn, temveč vedno pisan, različen in bogat. Čeravno namreč zgodovina do naše doline nikoli ni bila posebno radodarna z gospodarsko bogatijo, je bila pa tembolj odprtih rok z vsakovrstnimi viharji, ki so našo podobo izoblikovali v to, kar danes je. V tej mnogovrstnosti vidimo bogastvo, ki ga velja ohranjati. (Venosi 1995a: 1)

Ob drugi priložnosti, na mednarodnem posvetu *Večejezičnost na evropskih mejah: primer Kanalske doline* v letu 1995, pri katerem je SKDP sodelovalo kot soorganizator, je Venosi napravil podobne poudarke, neposredni povod pa je bila tedaj odstranitev slovenskih frančiškanov iz žabniške fare po odločitvi videmske škofije, s čimer je bila prekinjena večstoletna kontinuiteta slovenskega maševanja in verskega pouka v dolini:

... temelj doline je, čeprav trojezičen, kulturno enoten. V to enotnost so stoletja spadale mnoge reči: gasilsko društvo, ki je po izvoru nemška ustanova; domač dialekt v hiši in med sosedi, nemško

¹² Gre pač za t. i. globalni zaščitni zakon, katerega več zaporednih osnutkov je bilo v postopku v italijanskem parlamentu skoraj trideset let in ki je bil sprejet 15. februarja 2001.

pozdravljanje na cesti, pa slovenska maša v cerkvi. [...] Mnogim je težko dopovedati, da slovenščina v cerkvi ni le stvar pridobivanja prostora za etnične Slovence. [...] Z uvajanjem vedno bolj enojezičnega maševanja, ki nam grozi, torej ne bo zožen le prostor dolinskim Slovencem, temveč vsem staroselcem: s tem bi bila bistveno ranjena in okrnjena naša dolinska kultura in način življenja. Oblastni nacionalizem je vedno slep za take vidike, saj domačinski jezik enači z drugim nacionalizmom, ki ga šteje za sovražnega ali pa vsaj konkurenčnega, mi dolinci pa stvar občutimo kakor rez v svoje živo tkivo. Povedati je namreč treba, da so ljudje v naši dolini povečini kaj nezainteresirani za kake nacionalne pripadnosti. (Venosi 1996: 46)

Ob ustanovitvi v letu 1997 so člani naslednika društva Planika, SKSP, v svoj temeljni programski dokument zapisali podobna vodila, ki v svojih formulacijah v prvi, uvodni točki hkrati oznamujejo neki drug, nov in močno pomenljiv odnos: odnos SKSP do manjšinske politike Slovenije na eni strani in do t. i. krovnih slovenskih manjšinskih organizacij v Italiji na drugi:

(1) Afirmirati politiko, ki jo v zadnjih letih uspešno uveljavlja *Urad za Slovence po svetu Ministrstva za zunanje zadeve R Slovenije*, ki temelji na posamičnem, namenskem in projektnem financiranju za kulturno preživetje Slovencev v zamejstvu vitalnih ustanov in dejavnosti. Zgoraj našete, delujoče slovenske ustanove v Kanalski dolini¹³ so se v tem smislu orientirale že pred leti, z doslednim zavračanjem preživele dvopartitne politične razdeljenosti manjšine; z zavračanjem zamejskega centralizma, saj menimo, da je situacija Kanalske doline povsem drugačna kot npr. tista na Tržaškem; in z doslednim izvajanjem projektno orientiranega programa. (2) Glede na dosedanje nemajhne uspehe v delu zgoraj naštetih slovenskih organizacij v Kanalski dolini razširiti in nanovo strukturirati področja dela in njihovo organizacijo. To kvalitativno in organizacijsko rast utemeljujemo z dosedanjimi dosežki, ki so dokumentirani, in z izsledki, ki jih je produciralo raziskovalno delo med slovensko govorečo skupnostjo. Delo zadnjih let je imelo očitne pozitivne mobilizacijske učinke med prebivalci Kanalske doline, kjer danes obstaja trden konsenz na ravni civilne družbe o medsebojnem sožitju brez antagonizmov, in kjer sta si slovenski jezik in kultura občutno razširila življenjski prostor.¹⁴ (Str. 1)

¹³ Mišljene so pač tiste dejavnosti in organizacije, ki jih je SKSP strnilo pod svojo streho.

¹⁴ *Slovensko kulturno središče Planika v Kanalski dolini: Programski dokument*, februar 1997 (dokument ni datiran). Podpis: Rudi Bartaloth, predsednik. – Vir: arhiv tajništva SKSP.

V zaključni, tretji točki, naslovljeni *Izvajanje delovanja*, pa dokument v šestih alineah navaja tale načela:

- (1) za izključno strokovno podloženo oblikovanje programa dela Središča; (2) za spoštovanje načel preseganja vsakršnega etnocentrizma v načrtovanju, izvajanju in ciljnih delovanja, in v zvezi s tem (3) za aktivno in konstruktivno sodelovanje s predstavniki in organizacijami drugih manjšin in drugih delov civilne družbe v regiji; (4) za aktiven program seznanjanja vseh prebivalcev doline predvsem s sodobno slovensko kulturo in jezikom; (5) za konstruktivno sodelovanje z lokalnimi oblastmi (občini Trbiž in Naborjet, kakor tudi lokalna Gorska skupnost), ki so delu slovenskih organizacij [v Kanalski dolini] že do sedaj izkazale veliko naklonjenost; in (6) za odgovorno oblikovanje projektov in transparentno projektno financiranje. (Str. 2)

Omemba »nemajhnih uspehov v delu ... slovenskih organizacij« v zgornjem citatu se nanaša na več stvari: prvič, na realizacijo letnega programa dejavnosti, ki je obsegal tri ure slovenskega jezikovnega pouka na teden na otroka, tečaje dela z računalnikom, glasbeno šolo, v povprečju vsaj eno kulturno prireditev (koncert, obisk ali nastop kakega umetnika, razstavo, pevsko revijo itd.) na mesec, jezikovne počitnice na slovenski Obali z intenzivnim tečajem slovenskega jezika (in vmes nekajkrat tudi angleškega jezika), jezikovne tečaje za srednješolce in odrasle, tradicionalne letne prireditve (*Dan slovenske kulture*, miklavževanje), zaključne produkcije glasbene šole in jezikovnih tečajev, otroške raziskovalne taborne itd.; skratka delovanje, ki je celo lokalne občinske oblasti navedlo v javno izjavo, da je »slovenska skupnost v Kanalski dolini kulturno najbolj dejavna«. ¹⁵ – Drugič pa je s tem mišljena uspešna navezava stikov z različnimi vladnimi in nevladnimi uradi, organizacijami in ustanovami v Sloveniji, pa tudi z lokalnimi ustanovami, ¹⁶ v povezavi s katerimi SKSP uresničuje velik del orisanega programa. ¹⁷

Po povedanem je torej mogoče vsebine politične reprezentacije

¹⁵ Po izjavi predsednika SKSP v zapisniku s sestanka SKSP, SKGZ, SSO in predstavnikov Urada za Slovence po svetu in v zamejstvu v Ukvah 2. marca 1999. – Vir: arhiv SKSP.

¹⁶ Tako se npr. občina Trbiž redno pojavlja kot soprirediteljica jezikovnih tečajev za odrasle, pa tudi kot sponzor nekaterih akcij in prireditev SKSP, npr. otroškega raziskovalnega tabora o hišnih imenih v Žabnicah, ki je potekal avgusta 1999. – Manj uspešno je navezovanje stikov in sodelovanja z nemškimi *Kulturvereinom*; predstavniki slednjega tovrstnih pobud SKDP oz. SKSP v letih 1996 in 1997 niso sprejeli in se celo ne udeležujejo prireditev SKSP, čeprav so nanje redno vabljeni.

¹⁷ Posebej gre omeniti, da je SKSP od leta 1993 pri oblasteh v Sloveniji registrirano kot izobraževalna ustanova v zamejstvu, ki jo redno financira slovensko ministrstvo za šolstvo; to jim je omogočilo opremo učilnic, nabavo učnih materialov, vključitev

slovenstva, ki jih v Kanalski dolini tako rekoč monopolno zastopa SKSP, na kratko strniti v tri med seboj močno povezane in soodvisne tematike:

- odnos do identitetnih politik sploh in slovenstva posebej;
- lokalnopolitične reprezentacijske in komunikacijske strategije; in slednjič
- odnos z drugimi slovenskimi manjšinskimi organizacijami, zlasti v Italiji.

Če naj kar takoj na kratko označimo najprej našteto, ki je drugima dvema očitno nadrejena, bi lahko rekli, da je SKSP zavestno uvajala in vzdrževala različico t. i. kritičnega multikulturalizma, ker je izrecno pripoznala svobodo identitetnih izbir in se odpovedala (slovenskemu) »etnocentrizmu« v svojem javnem delovanju, kot smo navedli zgoraj. – Taka sporočila je v lokalno javnost posredovala skozi več dejavnosti, predvsem pa konsistentno in načrtno ob t. i. *Dnevu slovenske kulture*, ki ga tradicionalno prireja zadnji petek v februarju (s tem se dogodek veže na praznovanje *Prešernovega dneva* kot nacionalnega praznika v Sloveniji). Programi teh prireditev so izrazito indoktrinacijskega značaja v smeri uveljavljanja označenega multikulturnega pogleda: vsakokrat so posvečeni temu ali onemu slovenskemu avtorskemu literarnemu opusu, ki se ga pazljivo kontekstualizira v obliki distanciranja od nacionalističnih interpretacij; osrednji povabljeni, izvajalci glasbenih točk in recitacij, so vedno z »visoke« slovenske nacionalne kulturne scene;¹⁸ osrednja točka vsakoletnega programa pa je nagovor

v projekt računalniškega opismenjevanja pri Zavodu za šolstvo RS, ki je za SKSP opremilo majhno računalnico, ter nabavo majhne slovenske klasične knjižnice za otroke in odrasle ter nekaj sto enot video materiala. – Podobno trajno financersko razmerje in programsko sodelovanje – pač v okviru zadevnih politik teh uradov in organizacij – je SKSP navezalo tudi npr. s slovenskim Ministrstvom za kulturo in Zvezo organizacij za tehnično kulturo Slovenije (ZOTKS). – Viri: arhiv SKSP.

¹⁸ Tako so bile npr. zadnje tri proslave posvečene zapovrstjo opusom Kajetana Koviča in Svetlane Makarovič, Otona Župančiča in Jovana Vesela Koseskega. – Med izvajalci programa so bili v zadnjih letih med drugimi pokojna pisateljica, pesnica in igralka Berta Bojetu-Boeta, operna prvakinja iz Ljubljane, sopranistka Milena Morača, pevka in igralka Jerca Mrzel, duo Sedmina (etnomuzikologa Klarisa M. Jovanovič in Venca Dolenc), kantavtor Vlado Kreslin ter pesnika Miklavž Komelj in Ervin Fritz. – Dnevi slovenske kulture, ki tradicionalno potekajo v beneški palači v Naborjetu, se vsakokrat udeležuje tudi politična reprezentanca izmed manjšin in iz Slovenije ter predstavniki lokalne politike. Med drugimi so proslave v zadnjih letih gostile pokojnega senatorja italijanske republike, Darka Bratino, državnega sekretarja v Uradu za Slovence po svetu in v zamejstvu pri Ministrstvu za zunanje zadeve, dr. Petra Venclja (v mandatu pred letom 1996), predstavnike slovenskega šolskega ministrstva, slovenske konzule v Trstu in Celovcu, predsednike in predstavnike zamejskih organizacij itd. – Tudi sicer ima SKSP zelo razvejane politične

predsednika SKSP, ki se v celoti predstavi v dveh verzijah, slovenski in italijanski, in vsebuje npr. takele poudarke:

... naši začetki [v SKDP] so bili skromni, toda natanko smo vedeli, kaj hočemo. Tako vedenje je vsakemu začetniku, ki koraka tako rekoč v temo, v veliko pomoč. Z nami je bilo enako. Hoteli smo, na kratko, stopiti med Slovence v Kanalski dolini in vsem zamejstvu kot apolitični, izključno v vprašanje človekove polnosti, samouresničenja, človekove identitete naravnani dejavniki; in drugič, povedati nam in vam jasno in glasno, da vaše in naše vsakovrstno znanje o vas in o nas lahko bistveno pripomore k sožitju vseh ljudi v naši dolini.¹⁹

Čeprav dandanes na pesnikovo [Prešernovo] zanosno slovenstvo in panslovanska občutja gledamo kot na specifični njegovega časa, časa, ki je najavljal dolga desetletja neizprosni nacionalistični sovražnosti v evropskem prostoru, časa, ki je komajda za nami, pa njegovo osrednje sporočilo še danes ohranja veljavo: prepričanost in nestrpnost je iz sveta mogoče pregnati, vsebina dobre misli, ki ljudi med sabo brati, pa je prav verovanje v to. [...] Ostali so nam [kot zapuščina 19. in 20. stoletja] zapisani jeziki, ki so s svojo dognanostjo in izrazno močjo sami na sebi živeče, mavrične umetnine. Nekdaj so nas ločevali, zdaj pa je čas, da nas začnejo povezovati. Ostali so nam bridki, včasih strahotni spomini na čas radikalnega razlikovanja med narodi: danes vse bolj spoznavamo, da so bili časi ekskluzivističnih nacionalizmov, ki so tudi našo dolino tako hudo prizadeli, naša skupna tragična zgodba in dediščina. To dediščino pa moramo dobro poznati, predvsem zato, da ne bi bili nikoli več žrtve takih ideologij; ...²⁰

Izrazito didaktično naravnana je bila tudi proslava leta 1996, na kateri se je skozi predstavitev Prešernovega nemškega pesnjenja govorilo o političnih, zgodovinskih in kulturnopolitičnih kontekstih Avstro-Ogrske in narodnostnih gibanj sredine 19. stoletja. – To tematiko, razmere v bivšem avstrijskem cesarstvu, sta SKSP in njegov predhodnik, SKDP, sistematično izkoriščala na več ravneh: za lokalne javne rabe,

stike zlasti s Slovenijo, saj so v preteklih nekaj letih (mandatno obdobje 1996–2000) dolino obiskali med drugimi predsednik slovenskega parlamenta, dr. Janez Poldosnik, z delegacijo parlamentarnega Odbora za Slovence po svetu in v zamejstvu in njenim predsednikom mag. Marijanom Schiffrerjem, delegacija vseh slovenskih parlamentarnih strank pod vodstvom mag. Schiffrerja, kulturni minister Jožef Školč s številnim spremstvom, predstavniki šolskega ministrstva ter večkrat Mihaela Logar, naslednica dr. Venclja v omenjenem uradu, itd. – Vir: arhiv SKSP.

¹⁹ Govor predsednika SKDP Antona Sivca na Dnevu slovenske kulture, februar 1997. – Vir: arhiv SKSP.

²⁰ Govor predsednika SKSP Rudija Bartalotha na Dnevu slovenske kulture, februar 1999. – Vir: arhiv SKSP.

računajoč pri tem na precejšnjo identifikacijsko nostalgijo za starim cesarstvom in občim idealiziranjem moderne avstrijske države (prim. Šumi 1996: 187; Šumi in Stuhlpfarrer 2000), pa tudi v obliki navezovanja na avstrijske koroške manjšinske organizacije, poudarjajoč pri tem večje zgodovinske in miselne sorodnosti s koroškim kot pa s preostalim italijanskim zamejskim prostorom; ta poudarek predstavlja stalnico v politični reprezentaciji slovenstva v dolini že vsaj od zgodnjih osemdesetih let dalje (prim. Šumi in Venosi 1995: 100) in je bila vedno instrumentalnega pomena pri širjenju in utrjevanju predstave o izjemnosti in drugačnosti Kanalske doline ob Slovencih v Italiji.

Konflikt SKSP s krovnima organizacijama

Ta poudarek je osrednjega pomena pri odnosu SKSP in njegovega predhodnika do nosilcev političnih reprezentantov slovenske manjšine iz drugih delov t. i. italijanskega zamejstva, z Goriškega, s Tržaškega in iz Benečije. V zadnjih letih je ta odnos zaznamoval precej obsežen načelni konflikt, ki ga je s stališča SKSP tvoril dvom v legitimiteto t. i. krovnih organizacij²¹ tako v vlogi političnih predstavnic vsega slovenstva v Italiji kot tudi v vlogi izključnih presojevalk potreb in delilk sredstev, ki jih v skladu s svojimi ustavnimi obveznostmi za Slovence zunaj svojega ozemlja zagotavlja država Slovenija in za kar sta organizaciji po letu 1995 dobili mandat slovenske vlade oz. njenega Urada za Slovence po svetu in v zamejstvu pri zunanjem ministrstvu (čeprav ta mandat nikoli ni bil formuliran in javno razgrnjen kot načelna politika).²² Ugovori SKSP so bili zapovrstjo takile:

prvič, Kanalska dolina je specifično področje, ki nima praktično nobenih živih zgodovinskih in kulturnih vezi z drugimi deli slovenstva v Italiji, zato krovni organizaciji, ki sta specifični regionalni zgodovinski tvorbi na Tržaškem in Goriškem, ne moreta predstavljati (zavednega) slovenstva, kaj šele stališč slovensko govorečih v dolini v celoti; krovni organizaciji s svojo politiko implicitno in eksplicitno kulturno in politično nivelizirata slovenski živelj v Italiji;

drugič, krovni organizaciji nimata nikakršnih strokovnih meril in utemeljenih, dolgoročnih prioritet za delitev sredstev Republike Slove-

²¹ V Italiji sta to levičarska Slovenska kulturnogospodarska zveza (SKGZ) in Skupnost slovenskih organizacij (SSO), katerih kontinuiteta sega v čas, ki smo ga zgoraj že označili kot formativnega za slovensko manjšino v Italiji (gl. o tem npr. Komac 1995; Mermolja 1998). – Po letu 1990 obstaja še t. i. tretja krovna organizacija, ki jo je ustanovil in jo vodi močno kontroverzni Boris Gombač.

²² Radikalne spremembe pa je seveda zaznati v tekočem letu, ko je urad kot osnovo za delitev sredstev iz ustavnih obveznosti Slovenije do manjšine uvedel projektno financiranje na osnovi enotnega razpisa.

nije, s čimer je ogroženo kakovostno delo, saj so načini razdeljevanja sredstev povsem arbitrarni; in

tretjič, krovni organizaciji kot največji in monopolni porabnici sredstev ne moreta biti hkrati tudi presojevalki potreb in delilki sredstev, ker taka ureditev krši temeljna demokratična načela.²³ – Jedro zahtev SKS Planika je bilo v več dopisih²⁴ predstavljeno takole:

(2) Po sestanku dne 16. junija 1998 je očitno, da je Urad za Slovence po svetu s t. i. krovnicima organizacijama sklenil dogovor, po katerem sta SKGZ [Slovenska kulturnogospodarska zveza] in SSO [Skupnost slovenskih organizacij] prevzeli nalogo pregleda terenske situacije v zamejstvu. Ob tem menimo, da to samo po sebi ni slabo, da pa je treba temeljito premisliti, kakšna naj bi bila vnaprej vloga t. i. krovnic organizacij. Številčnost članstva, pa celo uveljavljenost v tržaškem in goriškem prostoru namreč po našem mnenju ne moreta pomeniti kakega primata pri odločanju o Slovencih v zamejstvu. (3) Zaradi tega predlagamo, da se v procese odločanja o financiranju manjšine in o merilih za programe, ki jih bo Matica podpirala, začnejo neutegoma na organiziran način vključevati tudi slovenske ustanove, ki niso članice krovnic organizacij. [...] V tem smislu predlagamo, da se pregledu terenske situacije poleg predstavnikov t. i. krovnic organizacij pridružijo tudi nekateri predstavniki organizacij nečlanic. [...] (4) Obenem predlagamo, da se v okviru tako sestavljenih predstavniških teles začne tudi razprava o kriterijih za podporo manjšinskim programom, kakršni bodo organom v Matici gotovo v pomoč.

Treba je dodati, da v kontekstu klientele SKSP v Kanalski dolini ti organizacijski in finančni vidiki – bolj ali manj namenoma – niso prišli v javnost. Medtem ko je SKSP dosledno javno navajalo svoje neposredne financerje iz Slovenije (denimo ZOTKS, šolsko in kulturno ministrstvo), t. i. krovnic organizacij in razmerja z njimi v dolinski

²³ Ta stališča povzemam iz precej zajete dokumentacije (sklicev sej, zapisnikov srečanj, mnenj, pobud in ugovorov) o odnosih med SKSP na eni strani, SKGZ in SSO na drugi ter slovenskega vladnega Urada za Slovence po svetu in v zamejstvu, ki so ga vse našteje manjšinske organizacije redno obveščale o tej pisni izmenjavi mnenj oz. mu dopise naslavljale. Vse našteje strani so se srečale dvakrat: prvič na seji v prostorih Kluba slovenskih izobražencev v Trstu 15. junija 1998 in 2. marca 1999 na sedežu SKSP v Ukvah, 28. januarja 1999 pa je bilo predstavništvo SKSP poklicano v Čedad na sejo s predsedništvu obeh krovnic organizacij glede razdelitve sredstev za leto 1999. SKSP je dodeljena sredstva označilo ne le kot komaj polovico potrebne vsote, temveč tudi, kot rečeno, kot določeno po arbitrarnih, nestrokovnih merilih. V opisani dokumentaciji in na seji v marcu 1999 je potem zahtevalo razgrnitev metodologije in meril razdeljevanja sredstev, kar pa se ni zgodilo. – Vir: arhiv SKSP.

²⁴ Npr. v dopisih Mihaeli Logar, državni sekretarki v Uradu za Slovence po svetu in v zamejstvu (in v vednost SKGZ in SSO) z dne 26. junija 1998 in 9. septembra 1998. – Vir: arhiv SKSP.

javnosti niti ni omenjalo. S tem vedenjem je demonstriralo drugo jedro svojega ugovora na uveljavljeno hierarhijo slovenskih manjšinskih organizacij: krovni organizaciji v Kanalski dolini nimata nikakršne legitimnosti in sta kot dejavnici slovenske manjšinske politike na Goriškem in Tržaškem domačinom v dolini povsem neznan, njuna zgodovina in cilji pa slovenskim ljudem v dolini povsem tuji. SKSP je s tem odločilno oporekla premisi, na kateri krovnost sloni, da gre namreč pri slovensko govorečih ljudeh v Italiji za nekakšno »v bistvu«
»objektivno«
enotno populacijo, ki mora imeti enake samoopredelitve in politične cilje oz. ki jih je treba k takim skupnim ciljem »osveščati«: gre torej za različico razvojnostne, »napredkovne«
vere v identitetno afazijo, ki jo bomo v nadaljevanju razgrnili kot nosilno premiso tudi klasičnih slovenskih narod(nost)nih študij: SKSP nasprotno vztraja pri, rekli bi, avtenticizmu, tj. pri bistveni različnosti slovensko govorečih populacij, ki da jim je treba dati polno legitimnost; nosilna prepričanja krovnosti zato označuje kot (prisilno ali ideološko) nivelizacijo.

Slovenščina v javni šoli: historiat prizadevanj SKSP

Ob tem velja za ilustracijo vsega navedenega omeniti še eno pomembno prizadevanje SKSP za politično afirmacijo lastnega razumevanja slovenstva v Kanalski dolini, tem bolj zato, ker ga zaznamuje začetno sodelovanje²⁵ med obema zgoraj opisanima lokalnima strujama: prizadevanje za uvedbo pouka slovenskega jezika kot fakultativnega predmeta v kurikulum osnovnih šol v dolini.

Historiat te pobude kaže, da je bila začeta sicer zunaj prostora slovenskih političnih reprezentanc, da pa je politično slovenstvo v njej vendarle imelo odločilno zagovorništvo. Pokrajinske šolske oblasti so namreč zaradi zelo majhnega (in v trendu izrazito padajočega) števila šoloobveznih otrok v dolini uveljavile načrt, po katerem bi zaprli osnovne šole (ki so v Italiji štirirazrednice) v Ukvah, Žabnicah in Beli peči, slušatelje pa preusmerili v šoli na Trbižu in v Tablji. Obe občini, trbiška in naborješka, lokalne šolske oblasti in podružnica *Gorske skupnosti* so se temu načrtu uprle; da bi vaške šole obdržali, se je porodila pobuda, po kateri bi dobile poseben status skozi privedbo specifičnih učnih vsebin, med njimi tudi slovenskega jezikovnega pouka.

²⁵ SKSP je sicer vsaj dvakrat dalo pisno pobudo za sodelovanje obeh organizacij pri pripravi kulturnih dogodkov, in sicer za organizacijo prestižnega Dneva slovenske kulture in miklavževanja za otroke, vendar ni bilo odziva. Formalni stiki predstavnikov obeh struj beležijo en sam dogodek: sestanek vodstva SKSP s predsednikom združenja *Don Mario Černet* Gabrielejem (Gabrijem) Moshitzem 25. junija 1998, na katerem pa do dogovora o sodelovanju ni prišlo. – Viri: arhiv SKSP.

Na povabilo tedanjega naborješkega podžupana²⁶ se je v to razpravo, ki se je začela v maju 1997, vključilo tudi SKSP. V svojem nastopu na sestanku vseh pobudnikov in podpornikov je njegov tedanji predsednik med drugim dejal:

Kot povabljeni k tej debati torej predlagamo, da se takoj že od vrta do zrelostnega izpita v učni načrt šol Kanalske doline vključi začetkoma eksperimentalni, vendar obvezni pouk slovenskega jezika, ki bi se v vsem izenačil s položajem nemščine kot prvega tujega jezika v dolinskem osnovnem šolstvu. Takega predloga ne dajemo na slepo: zdi se nam namreč neobhodno, da bi slušatelji takšnih jezikovno-kulturno zahtevnih šol poslušali še dodatne, specifične spremljevalne predmete: npr. krajevno zgodovino z ekološkimi posebnostmi in pouk o specifični kulturno-jezikovni situaciji doline, kar vse naj vodi v sistematično vzgojo tolerantnosti in sožitja po evropskih merilih.²⁷

V nadaljevanju je SKSP svoj predlog še dodatno obdelalo: predlagalo je vsaj dveurni tedenski pouk knjižne slovenščine, sporadični lektorat iz lokalne različice slovenščine, predmet o lokalni zgodovini in predmet Vzgoja za sožitje. V okviru slovenskega ministrstva za šolstvo si je zagotovilo podporo strokovnega tima, ki se je tedaj oblikoval²⁸ in je bil odtlej v pripravljenosti, in v svojih predlogih venomer vztrajalo, da je treba zagotoviti večletno eksperimentalno fazo, preden pouk lahko postane reden del kurikula. V svoj interni dokument stališč, ki naj jih predstavniki SKSP zagovarjajo na pogajanjih s šolskimi oblastmi, so med drugim zapisali:

Glede mnenj, da naj bi se novi pouk posebej osredotočal na nekakšen lokalni dialekt, se nam stvar zdi nevarna in ideološka. Ni razloga, da bi »izumljali« nove etnične skupine, kot tudi ni razloga, da bi slovenščino v šoli razumeli kot kako izrecno »manjšinsko« zmago. SKSP svoje sodelovanje s šolami v K[analski] d[olini] razume preprosto kot pomoč pri uvajanju pouka jezika tuje sosednje države, namen takega pouka pa je otroke čim bolj pripraviti na življenje na tromeji. SKSP nasprotuje ideologiziranju tega sodelovanja in obremenjevanju učnih vsebin z nacionalizmi, lokalnimi ali kakimi drugačnimi.²⁹

²⁶ In od leta 1998 župana Alessandra (Alija) Omana, ki se šteje za Slovenca in je član združenja *Don Mario Černet*.

²⁷ Govor predsednika SKSP Rudija Bartalotha na srečanju za ohranitev vaških šol v Kanalski dolini 31. maja 1997. – Vir: arhiv SKSP.

²⁸ Skupina se je pri Romanu Grudnu s slovenskega šolskega ministrstva sestala enkrat v juniju tega leta.

²⁹ Dokument nosi naslov *Sestanek z didaktično ravnateljico Anno Mario Contessi na Trbižu, 14. 10. 1997, Stališča SKSP*. – Vir: arhiv SKSP.

Izkazalo pa se je, da lokalne šolske oblasti tako kompleksni akciji niso naklonjene; sestanek predstavnikov SKSP s pristojno didaktično ravnateljico in njenim učiteljskim zborom v novembru 1997 ni prinesel nikakršnih rezultatov, nato pa je dogovarjanje zamrlo. Didaktična ravnateljica je šele januarja 1998 začela izvajati pouk slovenskega jezika pod naslovom Multikultura z lokalnima učiteljicama, ki nista sodelovali s SKSP; v zimskem semestru 1998/99 – pouk slovenščine se je vsakokrat začel šele po prvem januarju – je poučevala ena sama učiteljica. – Nezadovoljstvo občine Trbiž z nastalim položajem, ponavljajoči se ugovori SKSP,³⁰ ki je izražalo dvome o strokovnosti takega početja, in nesoglasja med didaktično ravnateljico in občinskimi oblastmi so v začetku leta 1999 privedli do prošnje občine Trbiž, naslovljene na SKSP, naj ponovno pripravi celosten predlog vključevanja pouka slovenskega jezika v lokalno šolstvo, vključno z nižjo in višjo srednjo šolo, kar je SKSP tudi storilo.³¹ To dogajanje do časa tega zapisa³² še ni doživelo odločilnega razpleta.

Analiza stališč: domačini Kanalčani, slovensko narodno vprašanje in manjšinska politika

Kontroverza med krovnicima organizacijama in SKSP ima svoj temelj in vzporednico v nazorih, s katerimi operirata tako strokovna kot politična sfera v Sloveniji, ki sta izvedeni in pristojni za vprašanja zamejcev. Nekako v presoji sosledij in (so)učinkovanj okoliščin, ki jih opisujejo mejniki, s kakršnimi preučevanja v tradiciji slovenskega narodnega vprašanja razlagajo manjšinskost, so različni avtorji tudi opisovali posebno identitetno situacijo v Kanalski dolini. »Trda« klasična smer znotraj tradicije slovenskih narodnostnih študij je tista, ki predvsem zaradi interpretacije številčnih evidenc vztraja, da je »raznarodovanje« s fašističnimi opcijami doseglo ne le vrhunec, temveč tudi svoj cilj: da je torej dolina odtlej »za slovenstvo izgubljena« kratko malo zato, ker je izvirno »čistih« Slovencev (tistih iz »nemešanih« družin)

³⁰ SKSP je didaktični ravnateljici naslovilo (napotilo pa tudi v vednost njenemu pokrajinskemu predstojništvu in lokalnim oblastem) več dopisov, v katerih je razložilo svoja stališča in dajalo na voljo svoje znanje in učne moči. Ta oblika političnega pritiska je v opisanih prizadevanjih stalni del strategije SKSP. – Gl. npr. dopise z dne 12. oktobra 1998 ter 16. in 22. marca 1999. Sumarni vir za vse dogodke okrog uvajanja pouka slovenskega jezika v osnovne šole Kanalske doline je dokument, naslovljen *Informacija o poteku prizadevanj za uvedbo pouka slovenskega jezika v osnovne šole v Kanalski dolini* z dne 16. marca 1999, ki ga je SKSP poslalo Uradu za Slovence po svetu in v zamejstvu ter Ministrstvu za šolstvo RS. – Vir: arhiv SKSP.

³¹ Dokument je označen kot *Predlog za izvedbo tečajev slovenskega jezika v osnovnih in srednjih šolah v Kanalski dolini*, 14. avgusta 1999. – Vir: arhiv SKSP.

³² Vse sinhrono navedbe veljajo za čas nekako do konca leta 2000.

premalo. To stališče je povečini implicirano skozi poudarjanje skokovitega padanja števila Slovencev oz. »ljudi slovenskega porekla« od časov opcij dalje (prim. npr. Stranj 1992; 1999; Steinicke 1996; Bufon 1992), deloma pa privzeto iz političnoaktivističnega govora, ki je zlasti v sedemdesetih in osemdesetih letih Kanalsko dolino tako predstavljal, tedanji slovenski politični aktivizem pa kot napore, da se »reši, kar se rešiti še da« (prim. Šumi in Venosi 1995: 101).

Neka druga, novejša demografska oz. socialnogeografska smer za svojo osrednjo topiko še vedno jemlje količino izvornih Slovencev in slovenstva, ugotavlja pa med drugim zelo kompozitno identitetno prepletenost različnih »etničnih« skupin in njihovih domnevnih »značilnosti« ter jezikovnega vedenja. Značilno je seveda, da avtorji v tej smeri zaznavajo predvsem oteženo ugotavljanje razmerja med »izvornimi« in »izjavljenimi« Slovenci (prim. o tem Bufon 1992: 33sl. kot pravi avtor sam, se »[p]ostavlja... osnovno vprašanje... ali naj v slovensko etnično skupino uvrščamo vse osebe slovenskega porekla ali le tiste, ki slovenščino dejansko uporabljajo v takih ali drugačnih govornih položajih ...?«, str. 39; prim. tudi Stranj 1999).³³

Kot rečeno, strokovni mejnik v razumevanju Kanalske doline gotovo predstavljajo dela socialnega antropologa Roberta G. Minnich (npr. 1993, 1996), ki je v dolinski domačinski plasti prebivalstva (tj. med ljudmi, ki imajo predniško kontinuiteto v dolini iz časov pred letom 1919) med drugim identificiral zelo specifično organizacijo razumevanja povezav in prekrivanj med maternim jezikom oz. celotnim jezikovnim repertoarjem, kulturnimi in nacionalnimi (samo)pripisi in nacionalno lojalnostjo. Ta domačinska samorazumevanja so bila v njegovih delih prvič predstavljena kot enako razločno drugačna od stališč nacionalnega slovenstva, ki ga zastopa slovenska država (in ob času Minnichovih raziskovanj med letoma 1981 in 1985, prim. Minnich 1993: 15, socialistična republika Slovenija oz. Jugoslavija), in od stališč politično organizirane slovenske manjšine v Italiji; gotovo pa tudi od stališč italijanskega državnega nacionalizma. Posebej za starejše živeče generacije domačinov naj bi bilo značilno v nič kolikokrat citirano in komentirano reklo zajeto prepoznavanje teh in takih kolizij: Govorimo po naše (= slovensko narečje), po srcu smo Korošci (= neke vrste Staroavstrijci), živeti pa moramo v Italiji (prim. Minnich 1993: 93).

Hkrati je dokaj kompleksno dolinsko domačinsko razumevanje političnega in kulturnega nemštva. Mnogi domačini zlasti starejših generacij, katerih materni jezik je lokalno slovensko narečje, se štejejo

³³ Za podrobnejšo analizo govora slovenskih narodnostnih študij gl. Šumi 2000, 2000a.

za Nemce. Na drugi strani imajo domačini, najsi se štejejo za Korošce, Nemce, Vindišarje ali Slovence (ali pa, očitno predvsem med mlajšimi odraslimi generacijami, tudi za Italijane, ki na svoj neitalijanski jezikovni in kulturni repertoar gledajo zgolj kot na znanje, ne pa tudi kot na eksplicitno identitetno določnico), zelo sestavljen odnos do italijansko govorečih »nedomačinov«, dolincev, katerih predniške linije ne koreninijo v dolini ali v prostorih, ki jih domačini štejejo za »domač teritorij«: to pa sta poleg Kanalske doline same, kot kažejo naše raziskave (npr. Šumi 2000a), deloma Bovško in predvsem Ziljska dolina. Toda za povsem »nedomačinski« prostor velja slovenska gorenjska stran in Slovenija sploh, s tem v zvezi pa tudi nedomačinsko slovensko govoreče prebivalstvo Kanalske doline, ki ga poleg redkih in raztresenih primoženk in priženjencev iz Slovenije zastopa predvsem slovensko delavsko priseljenstvo v Rablju in Beli peči, vezano na (zdaj zaprti) rudnik železove rude oz. dolinski edini večji industrijski obrat, tovarno železnine *Weissenfels*.

Omenjena dognanja so bila v slovenski politični sferi tako doma kot v zamejstvu sprejeta ne le kot neljubo presenečenje in celo razočaranje; npr. zgodnje Münichove ugotovitve, da v Kanalski dolini mnogi govorci slovenskega domačinskega narečja, celo tisti, ki jim je ta jezik materni, tega dejstva ne povezujejo avtomatično s kakim kulturnim, kaj šele nacionalnim oz. sploh politično artikuliranim slovenstvom (do katerega ponekod gojijo celo odpor), niti svoje rabe različnih kodov slovenščine npr. v cerkvi in na drugih javnih mestih ne povezujejo s kakim zgodovinskim kulturnim ali političnim slovenstvom, temveč jo štejejo za povsem lokalno prakso, so mnogi označili celo kot škodljive »narodni stvari«. Taka presoja, kakor je že absurda, pa je v slovenskih etničnih študijah in v političnem slovenstvu del analitsko in politično zelo sterilnega, moralizatorskega razumevanja problematike slovensko govorečih zunaj Slovenije in slovenstva kot identitete sploh, ki ima obsežno zgodovino in trdno nazorsko zaledje. Oba govora, politični in strokovni, se nenehno medsebojno informirata in proizvajata: močna politična zavarovanost narodnomanjšinske teme izvira še iz časa po prvi svetovni vojni, ko so elite, nosilke projekta slovenskega nacionalizma, podobno kot drugod po Evropi politični okvir razpadlega imperija zamenjale za članstvo Slovencev v nacionalni (»narodno« definirani) državni skupnosti.

Potem ko so se študije konstituirale kot izrazita podpora nacionalistični politiki, so bile v tradiciji slovenskega narodnega vprašanja še v šestdesetih in sedemdesetih letih v ogromni večini zgodovinske, socialnogeografske, demografske in naturalistično domoznanske, prav vse pa so uveljavljale premiso nekakšne socialne razvojnosti. Šele nekako od začetka osemdesetih let so se pojavljale tudi bolj analitsko

naravnane študije o (normativni) dvojezičnosti v šolstvu, potem pa še sociolingvistični orisi in sociometrične študije s kvantitativnimi metodami (anketiranje, vprašalniki) ter izrazito politološke študije (volilni sistemi in rezultati, politična kultura med elitami, zgodovina strank, gibanj in drugih ustanov itd.). – Neka pomembna vmesna zvrst se je ves čas, že od začetkov v dvajsetih letih, ukvarjala s pravno in politično dokumentacijo o nacionalnih manjšinah, z zgodovino in delom političnih in kulturnih organizacij med manjšinami ter pravnimi instituti med to ali ono manjšinsko populacijo. Vsem je skupno neproblematično izhodišče, po katerem so nacionalne manjšine realitetno populacijsko dejstvo in zagotovljena kvantiteta, del naroda, ki živi zunaj matične države, in so obče uveljavljeni skrajni (in edini) pomenljivi perimenter raziskovanja etničnega. Osrednji je bil in žal še ostaja esencializirajoči in ideologizirajoči postulat socialne razvojnosti, po kateri gre pri t. i. manjšinah za skupine, ki so zaradi odrezanosti od matičnega naroda nekoliko zakasnile na univerzalnem zgodovinskem pohodu narodnostnega »razvoja«: ta pa bo nujno pripeljal do točke razvitega nacionalizma oz. polne »narodne in politične zavesti«, pač take, kakršno ima »matični narod«.

Slovenstvo je v takem pogledu ideološko zgrajeno kot neprebojna, »resnična«, psevdobiološka lastnost ljudi in skupin zlasti z diahronim kolekcioniranjem izbranih t. i. »kulturnih« znakov, ki da so (bili) od nekdanj diagnostični zanj (»Slovence je skozi zgodovino ohranjala samobitna kultura«, »kozolec je že stoletja izključna slovenska posebnost«); skozi lingvistični argument, ki naravne jezike razvršča okrog »krovnega«, »vrhovnega« umetnega jezika tako, kot da so si prvi in drugi »od vedno« vzajemno merilo in homologni vidiki ene entitete (»slovenščina se je od časov slovanske poselitve razvijala skozi vrsto narečnih rab«); z diahrono racionirano »državotvorno« zgodovino (»slovenska država je uresničeni tisočletni sen Slovencev«); s konstrukcijo diahrono skupinskosti, npr. z retroaktivacijo smisla, ki ga nosijo imaginirani in mitologizirani akterji (»Slovenci smo imeli namreč v Trubarjevem času samo dve možnosti: ali postati narod ali pa izginiti«). – Temeljni trik perspektive nacionalistične zgodovine je torej razvrščanje diahronih in kontekstualno raznorodnih fenomenov *ex aequo*, tako da se konstruirajo velike mitske monade: »slovenstvo«, »slovenščina«, »narod«. Nepregledno množico raznovrstnih in močno različnih, lokaliziranih kulturnih in jezikovnih praks je npr. mogoče inkluzivno in za nazaj interpretirati in poenotiti kot znake take entitete, vso zgodovinsko faktografijo pa nanizati in predstaviti tako, kot da je bilo »zavedno slovenstvo« ali pa, denimo, »slovenska država« od vedno notranji smisel in cilj zgodovinskega procesa, katerega akter je mitično in dramatsko sinhronizirana kolektivnost: »mi«. Slednja

je skupnost živečih Slovencev hkrati z vsemi krvnimi predniškimi linijami vse do pradavnine. Mizanscena tega dogajanja je ozemlje »zgodovinske slovenske poselitve« oz. univerzalizirano za vsako kontekstualizacijo skozi čas, »slovenskega etničnega ozemlja«. Obrobja tega ozemlja so iz tega procesa na nesrečen način izvzeta tako, da jim je bil odrečen prav ta »naravni« razvoj, kar je položaj, ki ga je treba vedno dejavno korigirati. In če je tak pogled do neke mere naraven za politiko nacionalne države, je pa skrajno zaviralen za vsako strokovno presojo, pa tudi za vsako afirmativno akcijo, ki bi podprla identitetne politike in cilje lokalnih ljudi samih.

Povedano ima namreč neposredne posledice za presojo odnosa do nacionalnih manjšin v Slovenji in v zamejstvu. Skladno s svojimi središnjimi kategorijami (slovenstvo, slovenščina, narod, narodna manjšina, avtohtonost, slovensko etnično ozemlje) slovenske etnične študije in slovenska nacionalistična politika slovenske »narodnostne manjšine« zunaj svojega državnega ozemlja gledata kot »odrezane ude narodnega telesa«, ki jih je v tak položaj potisnila vrsta »zgodovinskih krivic«. Zaradi teh manjšina, ki je definirana neproblematično, kot »objektivno« del slovenskega »naroda«, podlega »potujčevanju«, »asimilaciji«, »izgubi jezika in kulture« in »pomanjkanju slovenske zavednosti« (to je dejavnik, ki je hkrati posledica in razlog »asimilacije«), »matica« pa mora »ob pomoči zavednih elementov v manjšini« (ali pa obratno) to narodno identitetno afazijo premagovati in si prizadevati za »rast slovenske nacionalne zavesti«.

V sedemdesetih letih je v slovenskih narod(nost)nih študijah (in sočasno v zadevnih političnih stališčih) prišlo do korekcije takega premočrtnega progresivizma, in to v glavnem skozi aksiom, da so nacionalne manjšine »subjekt lastnega razvoja«. Novoodkrita subjektivnost narodnostnih manjšin je imela svojo politično prebeseditev: (slovenska) manjšina je »most med narodi«, živi pa v »skupnem (slovenskem) kulturnem prostoru«. Slednji je bil tudi (rekli bi, oportuna ali sinhronistična) prebeseditev nacionalistično esencialističnega »slovenskega etničnega«, tj. historičnega poselitvenega ozemlja.

Skrajno zaskrbljujoče je dejstvo, ki je v samem jedru obravnavane kontroverze med krovnima organizacijama Slovencev v Italiji in SKSP: da se namreč ta politična aksiomatika, ki je bila gotovo smiselna v poznih hladnovojnih razmerah v Evropi v sedemdesetih in osemdesetih letih, tudi po letu 1991 ni preuredila in do danes ostaja izhodišče za urejanje, večinoma pa tudi seveda še tudi za preučevanje narodnomanjšinske problematike. To prav gotovo razločno kaže tudi dejstvo, da nedavno, leta 1996, v Državnem zboru RS sprejeta *Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike*

Slovenije (Ur. l. RS 1996, VI/7, str. 2946–2948), ki dandanes velja za temelj razmerja med »matico« in organizirano manjšino Slovencev v Italiji, vsebuje vse našete elemente: v prvem poglavju ugotavlja, da »območja sosednjih držav, na katerih živijo avtohtone slovenske manjšine, sestavljajo skupaj z Republiko Slovenijo skupni slovenski kulturni prostor«, nadalje, da so »pripadniki avtohtonih manjšin, zamejski Slovenci ... dragocen most sodelovanja in dobrega sosedstva Republike Slovenije in njenih sosednjih držav«; v drugem poglavju pa ugotavlja, da »Republika Slovenija priznava avtonomnost in politično subjektivnost avtohtonih manjšin v sosednjih državah«. ³⁴

Upravljanje s slovenstvom v Kanalski dolini v luči evropskih integrativnih procesov

Po povedanem je mogoče izluščiti tele sklepe.

Prvič, v slovenskih etničnih študijah, hkrati in posledično pa tudi v politiki, tudi po letu 1991 ni prišlo do celostne vključitve v sodobni prevladujoči zahodni, zlasti anglofonski družboslovni in humanistični diskurz o etničnosti in nacionalizmu. Je pa prišlo do asimilacije njegovih simptomov v govor o narodnostnih manjšinah; na način, ki je ponekod kar karikatura strokovnega diskurza, se je npr. v slovenskih manjšinskih študijah, pa tudi političnih govorih uveljavila taka raba terminologije, ki je analitske kategorije npr. »etnične skupine« in celo »etnosa/etniže«, »etničnih meja« ter »etnične identitete« kratko malo izenačila s koncepti »narod(nost)ne manjšine«, »(krivične) državne meje« in »narodno zavednostjo« in jih tudi uporablja sinonimno; celotna problematika, narodno in narodnomanjšinsko vprašanje, pa je bila izenačena z etničnimi študijami. Do danes ostaja večinoma prikrito ali pa le slabo razpoznano dejstvo, da pravne razmejitve problematike narodnih manjšin niso primerne za analitsko raziskovalno početje; z drugimi besedami, dejanske etnične meje nikoli ne potekajo po črtah državnih meja in uradno razpoznanih manjšin.

Drugič, zaradi povedanega so tudi politične reprezentacije manjšin, ki so podrejene pravni, državni logiki, dostikrat osamosvojene in odtujene od predstav dejanske skupnosti, ki jo zastopajo in se čuti zgodovinsko, kulturno in jezikovno drugačno od večinske populacije. Ta razkorak dostikrat zaznamuje sistematična hipokrizija v političnem

³⁴ Pri oblikovanju resolucije je odločilno sodelovala tudi skupina strokovnjakov Inštituta za narodnostna vprašanja (prim. tudi Jevnikar 1998: 20sl.), ki je zbrala in uredila tudi gradiva s posveta, na katerem je bil obravnavan predlog resolucije (Jesih 1997).

govoru: politična reprezentanca »prikriva« tisto, kar sama zaznava kot naraščajočo »asimilacijo«, zato govori o »mešanju kultur in jezikov«, pa celo o »identitetni razdvojenosti«: ljudje sami, »manjšinci«, večinoma take zaznave ne morejo smiselno ponotranjiti, ker v svojem vsakdanjiku pač kot vsi ljudje predvsem sledijo življenjski pragmatiki, ki nima dosti skupnega z ideologijo nacionalizma.

Tretjič, govor o naraščajoči, nezadržni »asimilaciji« ima dvojno nazorsko podstat: po eni strani prepričanje, da je krivec za asimilacijo »nerazvita narodna zavest«. To prepričanje je logična posledica dejstva, da se slovenstvo kot identiteta tako rekoč v vsem slovenskem zamejstvu in diasporah vztrajno in še vedno goji kot tisto, kar je mogoče v sociološkem jeziku označiti za izrazito nizkoslojno samorazumevanje.³⁵ Da je biti Slovenec nekako »več« kot le kulturni repertoar, da je tako rekoč »prirojeno«, psevdobiološko dejstvo in lastnost človeka in skupnosti; da torej človek, ki ni bil rojen kot Slovenec, kulturnega in jezikovnega slovenstva ne more realizirati. Ta ekskluzivizem pa se spet predstavlja kot prepričanje o podrejenosti: o »hlapčevstvu« in »zgodovinskih krivicah« kot zgodovinski usodi naroda itd., o tem, kako se Slovenci v primerjavi z drugimi narodi hitro asimilirajo v vsakem okolju itd. Dostikrat se pri tem sociološko naivno in politično skrajno nekorektno zamenjuje ljudi s stvarmi: dejansko, mnogokrat nezaslišano trpljenje posameznikov, družin, lokalnih skupnosti pod tem ali onim režimom se predstavlja kot »genocidno početje italijanskega naroda« in »trpljenje slovenskega naroda«, kar je tipično ideološko, nacionalistično pervertiranje. Z drugimi besedami, iz tragedij konkretnih ljudi pod konkretnimi, zločinskimi oblastmi se proizvaja mitologija »dobrega« nasproti »slabemu« nacionalizmu. Takemu razumevanju sledi sprevrženo dojemanje nizkoslojnega političnega vedenja političnih reprezentanc, ki slovenstvo gledajo kot izključno, ekskluzivno, občo lastnost »Nas«. Zato je obče prepoznavni slovenski manjšinski politični slog tako enovit: njegovo jedro tvorijo nenehne manifestacije »slovenske kulture« v njeni mitski, izvornostni, folklorni razsežnosti, te manifestacije pa nagovarjajo izključno »naše ljudi«, Slovence same. To vedenje hkrati določa prepričanje, da je mogoče slovenstvo ohranjati tako, da ostaja zaprto, »naša stvar«, da ga gojimo »mi med seboj«, da ga »tujci« ne smejo in ne morejo biti deležni. Smiselnost takega početja se socialno konstituira in ohranja skozi notranje polarizacije (zlasti npr. politične, na levo-desno) in vztrajne predstave o sovražnosti in namerni asimilativnosti države in večinskega prebivalstva, v katerem in med katerim manjšina živi.

³⁵ Najbrž je odveč poudariti, da taka oznaka v analitskem besednjaku ne nosi nikakršne slabšalne konotacije, temveč označuje izrazito introvertna samorazumevanja.

Četrtrič, takšni politični in kulturni reprezentanci je pojmovno povsem nedostopno praktično, vsakdanje dejstvo, da je mogoče koherentnost skupinskih samopodob (»slovensko identiteto«) ohranjati zgolj in samo tako, da jih organizirano sporočamo navzven, v tuj prostor, ne pa navznoter, med »nas same«. Splošna, dobro zaznavna neekspanzivnost slovenskih identitetnih strategij je usodna posledica takšne nizkoslojne samopredstave. V družboslovni, zlasti antropološki teoretizaciji etničnosti je to dejstvo utrjeno in empirično preverjeno že vsaj trideset let: v nasprotju z zdravorazumskimi pogledi je mogoče različnost ohranjati samo v komunikaciji z izjavljenim Drugim, ne le med Nami samimi.³⁶

Petič, prevladujoča samorazumevanja govorcev slovenskega jezika v Kanalski dolini, ki smo jih zgoraj skicirali, ta problem izpostavljajo v posebej razločni luči. Opisana strategija SKSP se je v letih 1997–2000 ravnala v skladu s takšno analizo te situacije in se prilagodila tem samopredstavam. SKSP je pri tem šla na roko srečna zgodovinska okoliščina, da se kanalski domačini čutijo socialno nadrejene lokalnemu »imigrantskemu«, italijansko govorečemu prebivalstvu. Naše raziskave (Šumi 1998, 2000a) kažejo, da je bil tak hierarhični odnos vzpostavljen že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja in da ga lokalno ljudje, ki ne izvirajo iz domačinske skupnosti, jasno zaznavajo. Govor manjšinske reprezentance z Goriškega in Tržaškega o Slovencih kot žrtvah asimilacije in diskriminacije je zato domačinom v Kanalski dolini tuj in brezpredmeten; toliko bolj pa so prepoznali »visok« kulturni kod, ki ga je propagiralo SKSP, in se z njim identificirali, saj jim je zagotavljal in utrjeval elitno pozicijo v dolinski socialni areni, zaradi česar je npr. učenje slovenščine postalo elitno početje, ki so se mu tudi lokalni »Italijani« in njihovi otroci radi pridruževali. Tudi strategije političnega upravljanja s slovenstvom so bile enako odmevne in med domačini dobro sprejete: SKSP je skrbelo za redne stike z visokimi političnimi predstavniki Slovenije, predvsem za obiske v dolini, hkrati pa za naklonjene, nekonfliktne odnose z lokalnimi oblastmi, ki niso bile obremenjene z etničnim ekskluzivizmom, manjšinsko militantnimi zahtevami itd. Lokalna politična reprezentanca je ta diskurz pravilno zaznala: na slovenskih prireditvah v dolini je v tem času postalo povsem običajno, da je bil eden od uvodnih govorcev trbiški župan ali celo kak pokrajinski funkcionar. V tem smislu je bilo početje SKSP, ki je bilo temeljito raziskovalno podprto in strateško pazljivo pretehtano, v Kanalski dolini v omenjenem obdobju resnično eksperiment, k temu

³⁶ Prelomna študija, ki je to paradigmo uveljavila, imela pa je vrsto spremljevalnih in vzporednih dognanj in evidence, je *Uvod v knjigo Etnične skupine in mejnosti norveškega antropologa Fredrika Bartha (1969)*.

še zelo uspešen, iz katerega je mogoče razbrati nekaj nastavkov za načelen razmislek o slovenstvu kot identitetni strategiji. Tak premislek je gotovo nujen predvsem zaradi priključitvenih procesov k EU; zaključek teh procesov bo nedvomno prinesel potrebo po povsem preurejenem gledanju na slovenstvo in povsem nove strategije njegovega ohranjanja. Iztočnice bi bile te: veljalo bi na novo preudariti nazorski temelj odnosa manjšina – matica – država gostiteljica, ki ga, kot smo lahko ugotovili, še vedno obvladuje hladnovojna doktrina o subjektiviteti manjšine in ki jo uteleša že omenjena resolucija kot vrhovni načelni dokument. Pravno bo ta doktrina z ukinitvijo nacionalnih meja zastarela, saj se bo manjšinska politična reprezentanca, ki je zdaj oblikovana kot izrazito politično telo, paritetno tako državi gostiteljici kot tudi matici, taki vlogi morala odreči. Bati pa se je, da se bo to zgodilo prej, kot bo mogoče pripraviti, utemeljiti in uveljaviti primernejšo paradigmo. Spremenjena merila za financiranje Slovencev v zamejstvu in po svetu, ki jo s privedbo projektnega financiranja uveljavlja istoimenski urad slovenskega zunanjega ministrstva, kaže, da se je tovrstna zaznava razločno uveljavila v vrhu slovenske politike in da se kot pot k spremenjeni načelni doktrini kaže v določeni meri centralizacije do zdaj močno razpršenih in arbitrarnih identitetnih politik. Drugič, zelo daleč smo od priporočila, da bi bilo treba doseženo pravno in politično subjektiviteto manjšin bodisi v Sloveniji bodisi v zamejstvu kakor koli krniti. Toliko bolj pa velja priporočiti strokovno utemeljeno združevalno prakso, zavarovano s politično avtoriteto države Slovenije, ki bi si prizadevala organizirano prebijati orisano nizkoslojno identitetno politiko. Zdi se, da je treba brez odloga uveljavljati prepričanje, da je slovenstvo množica bogatih, raznovrstnih in raznorodnih kulturnih in jezikovnih repertoarjev in lokalnih identitet (ki lahko brez težav vključijo tudi zgodovinsko in politično od projekta političnega slovenstva odtujena samorazumevanja govorcev slovenščine, kakršna so poleg Kanalske doline značilna še za mnoga zamejska področja, denimo Rezijo in Benečijo) ter skupnost vrste posebnih lokalnih političnih zgodov, ki nima nobene zveze s predstavami o psevdobiološki, vrojeni slovenskosti. Če elitne reprezentacije slovenstva, kulturne, politične in strokovne, nalogi ne bodo kos, Sloveniji in njenemu obmejuju grozi provincializacija, ki jo bodo zaznamovali etnični in rasni konflikti.

REFERENCE

- Anonimno. 1996. *Salvatore Venosi 1938–1996*. Kanalska dolina: Slovensko kulturno središče Planika.
- Bufon, Milan. 1992. *Prostorska opredeljenost in narodnostna pripadnost*. Trst: ZTT.
- Dolhar, Vida. 1999. *Kanalska dolina in slovenska kultura*. Trst: KVD Virgil Šček.
- Jesih, Boris (ur.). 1996. *Manjšina kot subjekt: Zbornik referatov iz razprav*. Ljubljana: Državni zbor RS – Urad RS za Slovence po svetu in v zamejstvu – Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Jevnikar, Ivo. 1998. *Slovenija in manjšine*. Trst: KVD Virgil Šček.
- Komac, Miran. 1995. Levo in desno med goriškimi Slovenci. V: *Pretoki 1–2*, str. 7–30.
- Mermolja, Ace. 1998. Vzpon in padec nekega kraljestva: Slovenska kulturno-gospodarska zveza v viharju. V: *Jadranski koledar*, str. 58–65.
- Minnich, Robert G. 1993. *Socialni antropolog o Slovencih: Zbornik socialnoantropoloških besedil*. Ljubljana: SLORI – Amalietti.
- Minnich, Robert G. 1996. *The individual as author of collective identities: Reconsidering identity formation within a multilingual borderland*. V: Šumi – Venosi (ur.), 1996.
- Steinicke, Ernst. 1996. Die humangeographische Differenzierung des Kanaltals innerhalb der Montagna Friulana. V: Šumi in Venosi (ur.), 1996.
- Stranj, Pavel. 1999. *Slovensko prebivalstvo Furlanije-Julijske krajine v družbeni in zgodovinski perspektivi*. Trst: SLORI.
- Šumi, Irena. 1998. *Socialna lega slovenskega jezika v Kanalski dolini: Empirična raziskava v družinah slušateljev tečaja slovenskega jezika – Prvo poročilo*. Trst: SLORI.
- Šumi, Irena. 2000. Slovensko narod(nost)no vprašanje: akademska tradicija ali ideologija? *Časopis za kritiko znanosti* 28, št. 198/199, str. 257–271.
- Šumi, Irena. 2000a. *Kultura, etničnost, mejnost: Konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Šumi, Irena – Karl Stuhlpfarrer. 2000. *Imagining the times of the old empire in Valcanale, Italy: An archeology of a nostalgia – Prijava projekta*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja (prijava mednarodnega projekta).
- Šumi, Irena, in Salvatore Venosi. 1995. *Govoriti slovensko v Kanalski dolini: Slovensko šolstvo od Marije Terezije do danes*. Trst: Virgil Šček.
- Šumi, Irena, in Salvatore Venosi (ur.). 1996. *Večjezičnost na evropskih mejah: Primer Kanalske doline*. Trst: SLORI.
- Venosi, Salvatore. 1995. (Uvodnik.) V: *Informacijski list slovenskega društva Planika-Stella Alpina, Kanalska dolina*: SKDP.
- Venosi, Salvatore. 1996. Slovenci v Kanalski dolini. V: Šumi in Venosi (ur.), 1996.

SUMMARY

**Identity policies among Slovenian speakers
in Valcanale, Italy**

The article brings a detailed history of identity politics as they developed among the organised minority Slovenian speakers in Valcanale, Italy, during the past decade. Key local minority institutions, their conceptualisation of Slovenianess, and their active policies are described against the backdrop of several essential interlocutors: the Slovenian and the Italian state authorities and policies respectively; the organised Slovenian minority centres in Trst/Trieste and Gorica/Gorizia; and the target local population, the Slovenian speakers, themselves. It is argued in the article that the identity policies as adopted by the *Slovensko kulturno središče Planika* (*Slovenian cultural centre Planika*), based on extensive anthropological, sociological, and sociolinguistic research, established a particularly successful rapport with their Slovenian speakers' target group; an accomplishment that was, nevertheless, challenged in the process especially by the organised Slovenian minority centres in Italy. The clash between the two incompatible concepts of Slovenianess is finally analysed in some detail from the perspective of identity policy-making.